

УДК 159.9:14:004.81

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.4.13>**Мельник Юрій Миколайович**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і права
Одеського національного технологічного університету
вул. Канатна, 112, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7020-842X

Тодорова Світлана Миколаївна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і права
Одеського національного технологічного університету
вул. Канатна, 112, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8606-3018

Шевченко Ганна Анатоліївна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і права
Одеського національного технологічного університету
вул. Канатна, 112, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-3613-7303

ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми. Актуальність проблеми ідентичності особистості в цифровому просторі обумовлена глибокими змінами в розумінні людиною себе та свого місця в світі. В умовах віртуальної реальності, де межі між реальною і цифровою ідентичністю розмиті, людина стикається з новими викликами, котрі ставлять під питання традиційні концепції автентичності, самоті та свободи. Дані проблеми актуальні в світлі сучасного соціального та культурно-філософського контексту, де цифрове середовище все більше визначає людські відносини, уявлення про себе й про систему цінностей.

Мета статті – розглянути філософські аспекти проблем ідентичності особистості в цифровому просторі та проаналізувати можливі шляхи вирішення та їхнього осмислення.

Методи дослідження – використано загальнонаукові методи формальної логіки (дедукції, індукції, аналогії, аналізу, синтезу), а також аксіологічний метод.

Результати дослідження. Питання ідентичності особистості в цифровому просторі представляють собою складний і багатошаровий феномен, котрий торкається таких аспектів, як множинність цифрових образів, залежність від зовнішнього схвалення, визначення меж між публічним і особистим, а також вплив цифрових слідів на самовизначення. Визначено, що вирішення цих проблем пов'язано із здобуттям автентичності, самоусвідомлення та внутрішньої свободи. Зазначено, що підходи філософії екзистенціалізму, стоїцизму, східних практик і постмодернізму допомагають людині зберегти цілісність в умовах віртуального середовища. Зроблено висновок, що проблема ідентичності сучасної людини в цифровому просторі представляє собою складний феномен, в котрому перетинаються питання самовизначення, визнання, соціальної адаптації та приватності. Подолання цих проблем вимагає від людини глибокого осмислення своїх життєвих цінностей, критичного відношення до соціальних стандартів і внутрішнього прийняття себе як мінливої сутності. Цей процес вимагає багато часу та зусиль, великої внутрішньої роботи над собою.

Ключові слова: ідентичність особистості, віртуальний простір, цифрові сліди, псевдонімність, автентичність особистості.

Вступ. Актуальність проблеми ідентичності особистості в цифровому просторі обумовлена глибокими змінами в розумінні людиною себе та свого місця в світі. В умовах віртуальної реальності, де межі між реальною і цифровою ідентичністю розмиті, людина стикається з новими викликами, котрі ставлять під питання традиційні концепції автентичності, самості та свободи. Дані проблеми актуальні в світлі сучасного соціального та культурно-філософського контексту, де цифрове середовище все більше визначає людські відносини, уявлення про себе й про систему цінностей.

Мета статті – розглянути філософські аспекти проблем ідентичності особистості в цифровому просторі та проаналізувати можливі шляхи вирішення та їхнього осмислення.

Аналіз останніх наукових досліджень. В контексті даного дослідження ми опираємось на концепцію конструювання ідентичності в цифровому просторі Дж. Сулера [10], теорію інформаційного суспільства М. Кастельса [9], а також теорію соціального впливу В. Таненко [7]. При аналізі шляхів подолання проблем ідентичності особистості в цифровому просторі ми орієнтуємось на погляди Сократа, роботи Платона, Жан-Поля Сартра, Мартіна Хайдеггера та інших філософів, а також на досвід східних філософських і духовних практик.

Важливими для окреслення поняття «ідентичності» є праці Л. Нагорної та О. Смоліної. На думку Л. Нагорної, ідентичність розуміється як «результат самовизначення людини чи групи у соціальному сенсі, створення «образу – Я» та «образу – Ми», тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за певними ознаками [4]. Науковець О. Смоліна розглядає ідентичність «як внутрішню тотожність суб'єкта в процесі сприйняття навколишнього світу, його відчуття часу й простору, відчуття й усвідомлення себе як унікальної автономної індивідуальності, а також тотожність особистих і соціально прийнятих світоглядних настанов» [6].

Результати дослідження. Ідентичність людини не дається їй зразу ж при народженні. Вона формується в процесі соціалізації особистості та інкультурації. В ідентичності втілюється, з одного боку, відчуття власної унікальності, а з іншого – відчуття себе як частини суспільного, почуття єдності з ним. Як стверджує М. Шульга в своїй роботі «Ідентичність», «соціальна ідентичність визначається як ототожнення людиною себе з певною соціальною групою, з її соціальними цінностями, очікуваннями, вимогами тощо. Вона вказує на типові для соціальної категорії норми, ролі, статуси» [8].

Ідентичність сучасної людини в епоху цифровізації та діджиталізації характеризується динамічністю та нестабільністю. А з розвитком соціальних мереж, віртуальної реальності та цифрових просторів взагалі постає актуальне питання про збереження ідентичності власного «Я». «Вплив різних подій (далеких і близьких), нескінченний потік інформації, можливості необмеженого вибору, постійна трансформація навколишньої реальності помітно впливає як на людину, так і на суспільство в цілому. У цьому ракурсі процес створення образу ніколи не закінчується, породжуючи постійні сумніви та пошуки власного «Я» [3, 304].

Як бачимо, проблема ідентичності особистості в цифровому просторі стосується пошуку, усвідомлення та утвердження людиною своєї самості та унікальності в умовах онлайн-світу. З розвитком соціальних мереж, віртуальних світів і множинності цифрових платформ сучасна людина стикається з необхідністю створювати та підтримувати свої багаточисленні віртуальні образи, що породжує ряд складнощів та внутрішніх протиріч.

Розглянемо основні аспекти даної проблеми:

1. Множинність цифрових образів і втрата цілісності. У цифровому просторі людина може примірювати на себе різні ролі, формувати різні образи, котрі відповідають тій чи іншій платформі: професійні профілі в LinkedIn, соціальні сторінки в Instagram або Facebook, анонімні коментарі на форумах тощо. Це призводить до фрагментації ідентичності, коли людина відчуває себе по-різному в залежності від цифрового середовища. Множинні образи можуть утворювати плутанину й втрачати цілісне уявлення про те, ким людина є насправді.

2. Створення «ідеального Я» та розрив з реальністю. Віртуальний простір, де можна створювати ретельно відредаговані фото, контролювати інформацію про себе й демонструвати лише певні моменти життя, сприяє появі ідеалізованої версії себе. Багато людей починають

підлаштовувати своє життя під стандарти, котрі вони самі створюють в інтернеті, що викликає внутрішні протиріччя й розрив між реальним «Я» та «Я» цифровим. Як зазначає дослідниця В. Волинець, таке «формування ідентичності у віртуальному середовищі, що контрастує з реальною ідентичністю особистості, може пояснюватися відсутністю у людини можливостей втілення в реальному житті всіх граней власного «Я» [2, 34].

3. Соціальний тиск і пошук схвалення. Сучасні алгоритми соціальних платформ підштовхують користувачів до створення контенту, котрий буде привертати увагу, збирати вподобайки та коментарі. Це часто призводить до того, що люди починають залежати від зовнішнього схвалення, втрачаючи здібність сприймати та цінувати себе поза думкою інших. Такий тиск порушує почуття власної ідентичності, а безперервне прагнення до визнання та популярності викликає тривожність і відчуття внутрішньої порожнечі.

4. Складнощі особистісних меж і приватності. У цифровому просторі люди часто діляться особистими моментами свого життя. В той же час виникає парадокс: чим більше ми ділимося, тим більше ми відкриваємося, але тим менше ми відчуваємо контроль над власною ідентичністю. Публічність і приватність стають розмитими межами, й людина може відчувати себе вразливою перед великою кількістю людей, котрі отримують доступ до особистої інформації.

5. Вплив цифрових слідів на самовизначення та репутацію. Будь-які дії в інтернеті залишають цифрові сліди – вподобайки, коментарі, історії. З часом вони стають частиною «історії» людини в мережі, навіть якщо самі користувачі давно змінились. Це створює тиск на самовизначення: колишні вчинки, цифрові сліди та спогади можуть входити в конфлікт з новим сприйняттям себе, створюючи складність у здобутті справжньої ідентичності. Особливо проблемним є «серфінгування просторами інтернету, що призводить до появи ключових цифрових атрибутів активності користувача, які залишаються поза увагою або не сприймаються серйозно – це утворення активного та пасивного цифрового сліду, цифрової тіні, які розростаються та поступово проявляють свій вплив на життєдіяльність людини, оприявнюючи відчуття явної чи прихованої залежності, та, як наслідок, формуючи цифрового двійника» [1, 68].

6. Проблема псевдонімної та справжньої самості. Інтернет дозволяє людям виступати анонімно або під псевдонімами. Це може бути корисним для самовираження, однак часто призводить до розділення між реальною людиною та її образом у мережі. Псевдонімність дає свободу, але й утрудняє усвідомлення справжнього «Я», заважаючи людині прийняти й зрозуміти свою справжню особистість.

Таким чином, проблема ідентичності сучасної людини в цифровому просторі представляє собою складний феномен, в котрому перетинаються питання самовизначення, визнання, соціальної адаптації та приватності. В умовах, коли люди стикаються з постійним тиском з боку цифрового середовища та його стандартів, підтримка та усвідомлення власної цілісності й унікальності стає однією з головних задач.

З філософської точки зору вищевказані проблеми можна розглядати через призму самоусвідомлення, свободи, автентичності та духовного зростання. Саме філософський підхід до цих проблем допоможе зрозуміти, як зберегти автентичність, укріпити внутрішню цілісність, не втратити зв'язок із собою в умовах цифрової багатошаровості. Отже, по-перше, постійне усвідомлення та рефлексія. У філософії важливе місце посідає практика самопізнання. Ще Платон і Сократ підкреслювали цінність рефлексії, усвідомлення своїх бажань, мотивів й природи [5]. В умовах цифрової роздрібненості необхідно час від часу задавати собі питання: хто я є поза цими ролями, котрі я граю в мережі? Як я змінююсь під впливом цифрового світу, і що залишається постійним? Регулярний самоаналіз і прагнення до внутрішньої ясності допоможуть залишатися вірним своєму внутрішньому «Я», не дивлячись на множинність цифрових масок.

По-друге, культивування автентичності. Філософи-екзистенціалісти, такі як Жан-Поль Сартр і Мартін Хайдеггер, акцентували увагу на необхідності «справжнього» життя, коли береш на себе відповідальність за свої дії, знаходячи при цьому істинний сенс життя поза будь-якими шаблонами. Автентичність у цифровому світі може бути досягнута, якщо людина усвідомлює, що її цінність не залежить від схвалення інших, від кількості вподобайок та інше.

Практика чесності перед собою та відмова від ідеалізації образу допоможе побудувати більш гармонійну та цілісну цифрову ідентичність.

По-третє, звільнення від залежності від зовнішньої оцінки. Філософи-стоїки, такі як Сенека та Марк Аврелій, учать, що для здобуття спокою та незворушності важливо зосередитись на тому, що знаходиться в нашому розпорядженні, а не на зовнішніх оцінках. В умовах цифрового світу це може означати відмову від постійного прагнення до визнання. Важливо зрозуміти, що внутрішнє почуття гідності та самоцінності не залежить від оцінок інших. Людина може прагнути до розвитку своїх унікальних якостей і талантів, незалежно від її цифрової популярності.

По-четверте, встановлення меж між публічним і особистим. Сучасна філософія особистої свободи та автономії підкреслює право людини встановлювати межі між публічним і приватним життям. Для збереження цілісності особистості в цифровому просторі можна усвідомлено визначати, яка інформація буде публічною, а яка залишиться особистою. Цей підхід допомагає зберегти відчуття контролю над своїм життям й уникнути ефекту «розщеплення» ідентичності, коли публічні очікування та внутрішні бажання входять у конфлікт.

По-п'яте, прийняття мінливості та трансформації ідентичності. Буддистська філософія, а також погляди Германа Гессе та Фрідріха Ніцше, підкреслюють, що самоідентичність – це не статична сутність, а процес змін. Людина постійно розвивається, її ідентичність також може змінюватись. Прийняття цього факту дозволяє легше відпускати старі образи, котрі більше не актуальні, й дозволяє створювати нові, більш автентичні уявлення про себе, не фіксуючись на минулих цифрових слідах.

По-шосте, критичне відношення до соціальних стандартів. Постмодерністська філософія, особливо в роботах Жана Бодрійяра, закликає критично відноситись до масових образів і симулякрів, підкреслюючи, що вони лише відображають культурні конструкції, котрі можуть не мати ніякого відношення до істинної суті. Важливо усвідомлювати, що стандарти та образи, що транслуються в мережі, часто штучні та не завжди слугують критерієм цінності особистості. Людина може задаватись питанням, чи відповідає те, що вона транслює в мережі, її реальним цінностям і переконанням.

Й останнє, розвиток внутрішнього «погляду на себе» та дистанціювання від зовнішнього образу. Філософія східних практик, наприклад таких, як дзен-буддизм, акцентує увагу на важливості внутрішнього спостерігача, котрий здібний усвідомлювати свої думки, дії та образи відсторонено. Цей внутрішній спостерігач може допомогти людині створити зорову дистанцію між собою та своїм віртуальним образом, дозволяючи дивитись на себе в мережі, як на щось тимчасове й несуттєве в порівнянні із своїм глибинним «Я».

Висновки. З філософської точки зору, подолання проблем ідентичності в цифровому просторі – це шлях до глибокого самопізнання, прийняття власної мінливості й свободи, формування внутрішньої стійкості та автентичності. Цей процес вимагає багато часу та зусиль, великої внутрішньої роботи та вміння бачити за цифровими образами ту реальність, котра лежить за межами віртуального.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Водозазька С. А. Етичність використання цифрового сліду як інструменту «культури скасування». International scientific and practical conference “The European development trends in journalism, PR, media and communication”. Republic of Poland. Wloclawek : Izdevnieciba “Baltija Publishing”. 2020. С. 68–71.
2. Волинець В. О. Ідентичність особистості та специфіка її самопрезентації у віртуальному комунікативному просторі. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2021. № 2. С. 31–36.
3. Лісовенко А. Ф. Проблема формування особистісної та соціальної ідентичності в епоху цифрової реальності // «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» : мат. Міжн. н.-пр. конф. Одеса : Гельветика, 2022. Т. 1. С. 303–306.

4. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. НАНУ. Ін-тут політичних і етнонац. досліджень. Київ, 2002, 64 с.
5. Платон. Діалоги. К, 1999. 395 с.
6. Смоліна О. О., Ополонін А. М. Культурна ідентичність як динамічне утворення (на прикладі культурної самоідентифікації населення східних областей України). Культура України. Випуск 62, 2018. 123 с.
7. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : монографія. К. : Міленіум, 2008. 216 с
8. Шульга М. Ідентичність [Електронний ресурс] / Микола Шульга // Етнічний довідник: поняття та терміни. Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/glossary/i.htm>
9. Castells, M. (2010). *The Power of Identity*. Malden MA : Blackwell.
10. Suler, J. (2004). *CyberPsychology and Behavior*, 7, 321–326.

REFERENCES

1. Vodolaz'ka S. A. (2020) *Etychnist' vykorystannya tsyfrovogo slidu yak instrument "kultury skasuvannya"*. International scientific and practical conference "The European development trends in journalism, PR, media and communication". Republic of Poland. Wloclawek : Izdevnieciba "Baltija Publishing". S. 68–71 [in Ukrainian].
2. Volynets' V. O. (2021) *Identychnist' osobystosti ta spetsyfika yiyi samoprezentatsiyi u virtual'nomu komunikatyvnomu prostopi*. Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadriiv kul'tury i mystetstv: nauk. zhurnal, № 2. S. 31–36 [in Ukrainian].
3. Lisovenko A. F. (2022) *Problema formuvannya osobystisnoyi ta sotsial'noyi identychnosti v epokhu tsyfrovoyi real'nosti* // "Yevropeys'kyi vybir Ukrayiny, rozvytok nauky ta national'na bezpeka v realiyach masshtabnoyi viys'kovoyi ahresiyi ta hlobal'nykh vyklykiv XXI stolittya" : Mat. mizhn. n.-pr. konf. Odesa: Hel'vetyka, T. 1. S. 303–306 [in Ukrainian].
4. Nahorna L. (2002) *Natsional'na identychnist' v Ukrayini*. NANU. In-tut politychnykh I etnonats. doslidzhen'. Kyiv. 64 s. [in Ukrainian].
5. Platon (1999) *Dialohy*. K. 395 s. [in Ukrainian].
6. Smolina O. O., Opolonin A. M. (2018) *Kul'turna identychnist' yak dynamichne utvorenniya (na prykladi kulturnoyi samoidentyfikatsiyi naseleennya skhidnykh oblastey Ukrayiny)*. Kul'tura Ukrayiny. Vypusk 62. [in Ukrainian].
7. Tatenko V. O. (2008) *Sotsial'na psykhohohiya vplyvu: Monohrafiya*. K. : Milenium. 216 s. [in Ukrainian].
8. Shul'ha M. *Identychnist'*. Etnichnyy dovidnyk: ponyattya ta terminy. URL: <http://etno.uaweb.org/glossary/i.htm>
9. Castells, M. (2010). *The Power of Identity*. Malden MA: Blackwell.
10. Suler, J. (2004). *Cyber Psychology and Behavior*, 7, 321–326.

Melnik Yurii Mykolaiovych

Ph.D,

Associate Professor at the Department to Philosophy and Law
Odesa National University of Technology
112, Kanatna str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7020-842X

Todorova Svitlana Mykolaivna

Ph.D,

Associate Professor at the Department to Philosophy and Law
Odesa National University of Technology
112, Kanatna str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8606-3018

Shevchenko Hanna Anatoliivna

Ph.D,

Associate Professor at the Department to Philosophy and Law
Odesa National University of Technology
112, Kanatna str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3613-7303

PERSONAL IDENTITY IN THE DIGITAL SPACE: A PHILOSOPHICAL ASPECT

Actuality of theme. The urgency of the problem of personal identity in the digital space is due to profound changes in a person's understanding himself and his place in the world. In the conditions of virtual reality, where the boundaries between real and digital identity are blurred, a person faces new challenges that call into question the traditional concepts of authenticity, identity and freedom. These problems are relevant in the light of the modern social and cultural-philosophical context, where the digital environment increasingly determines human relationships, self-concept and value system. **The purpose of the article** – consider the philosophical aspects of personal identity problems in the digital space and analyze possible ways of solving and understanding them. **Research methods** – general scientific methods of formal logic (deduction, induction, analogy, analysis, synthesis) and axiological method were used. **Research results.** The issue of personal identity in the digital space is a complex and multi-layered phenomenon, which touches on such aspects as the multiplicity of digital images, the dependence on external approval, the definition of the boundaries between public and private, as well as the influence of digital traces on self-definition. It was determined that the solution to these problems is connected with the acquisition of authenticity, self-awareness and inner freedom. It is noted that the approaches of the philosophy of existentialism, stoicism, Eastern practices and postmodernism help a person to maintain integrity in the conditions of a virtual environment. It was concluded that the problem of the identity of a modern person in the digital space is a complex phenomenon in which the issues of self-determination, recognition, social adaptation and privacy intersect. Overcoming these problems requires a person to deeply understand his life values, a critical attitude to social standards and internal acceptance of himself as a changing entity. This process requires a lot of time and effort, a lot of internal work on oneself.

Key words: identity of the individual, virtual space, digital traces, pseudonymity, authenticity of the individual.